

Se Sändlista

Byggnadsminnesförklaring av Änkehuset inom fastigheten
Söderfors bruk 1:158, Söderfors socken, Tierps kommun

BESLUT

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap 1 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m Änkehuset med tillhörande fähus för byggnadsminne och meddelar enligt 3 kap 2 § samma lag följande skyddsföreskrifter:

Byggnaderna får inte rivras, flyttas eller till sitt yttre byggas om eller på annat sätt förändras.

Ingrepp får inte göras i byggnadernas stommar eller rumsindelning. Ingrepp i eller ändring av äldre fast inredning får inte göras. Till fast inredning hör golv, dörrar, fönster, tak, foder, listverk samt eldstäder.

Byggnaderna skall underhållas så att de inte förfaller. Vård och underhållsarbeten skall utföras på ett sådant sätt och med sådant material att byggnadernas kulturhistoriska värde inte minskar.

Skyddsområdet får inte ytterligare bebyggas. Åtgärder med mark och vegetation som förvanskar områdets karaktär får inte göras.

Länsstyrelsen och länsmuseet lämnar råd och anvisningar rörande underhållet av byggnaderna och vården av skyddsområdet.

Om särskilda skäl föreligger för ändring av byggnadsminnet i strid mot meddelade skyddsföreskrifter, får Länsstyrelsen lämna tillstånd härtill enligt 3 kap 14 § samma lag.

Redogörelse för ärendet

I skrivelse till Länsstyrelsen år 1995 väckte Söderfors hembygdsförening fråga om byggnadsminnesförklaring av Änkehuset.

Länsstyrelsen har bedömt att byggnaderna uppfyller de kriterier för byggnadsminnesförklaring som kulturminneslagen föreskriver och har upprättat ett förslag till skyddsföreskrifter och skyddsområde.

Förslaget har remitterades för samråd med ägarna, Söderfors hembygdsförening, Riksantikvarieämbetet, Upplandsmuseet samt

byggnadsnämnden och kulturförvaltningen i Tierps kommun. Från samtliga har inkommit yttranden som tillstyrker förslaget.

Motivering

Änkehuset uppfördes år 1776, då Anna Johanna Grill var ägare till bruket. Änkehuset i Söderfors var för sin tid en märklig social inrättning som uppmärksammades av många besökare. J C Linnerhjelm uppger i sin reseskildring från år 1816 att det bodde 40 änkor i huset. Märk då att det bodde upp till tre änkor i varje rum eller bostadskök.

Änkehuset behöll sin funktion en tid in på 1900-talet. År 1916 inreddes ett mindre ålderdomshem i brukets epidemisjukstuga. Änkehuset fick så småningom andra användningar. I början av 1900-talet inreddes några rum på vinden till ungarbostäder.

Huset ombyggdes för arkivändamål under 1940-60-talen. Fram till år 1993 fanns delar av denna verksamhet kvar i huset. En mindre hantverksbutik har under senare år etablerats i några rum på bottenvåningen.

Änkehuset är uppfört av slaggtegel i två våningar och täckt av ett sadeltak. Slaggteglet var ett billigt material i Söderfors - en restprodukt från järntillverkningen. Slaggstenen visade sig dock inte ha så bra isolerande egenskaper och Änkehuset är därför ett av de få bostadshusen av slaggsten i Söderfors.

Intill Änkehuset uppfördes en vinkelbyggnad i slaggsten som innehöll fähus och källare. Fähusets interiör är till stora delar bevarad sedan uppförandet. Flera golv, innertak och dörrar med stocklås torde vara ursprungliga. Längans två ytterdörrar är placerade på långsidan mot gården. Via två genomgående svalar nås totalt tio enheter, som är helt separerade från varandra.

Söderfors bruk utgör byggnadsminne sedan år 1985. Bebyggelsen i Söderfors bruk speglar på ett mycket tydligt sätt hur ett större järnbruk formades under 1700-talet. Svensk järnhantering upplevde då sin storhetstid, under vilken de flesta av landets järnbruk fick sin klassiska uppbyggnad med en klart avläsbar struktur både ur funktionell och social synpunkt. Söderfors bruk tillhör de bruk som bäst bevarat sin 1700-tals och tidiga 1800-talskaraktär.

Änkehuset är en medveten social satsning från bruksägaren och var för sin tid en märklig och uppmärksam social inrättning. Anläggningen har därmed ett stort socialhistoriskt värde förutom det rent kulturhistoriska.

Änkehuset utgör en självklar del av bruksmiljön i Söderfors och skall därför liksom bruket i övrigt utgöra byggnadsminne.

Enligt 3 kap 21 § lagen (1988:950) om kulturminnen m.m gäller detta beslut omedelbart även om det överklagas.

Detta beslut kan överklagas hos Länsrätten i Uppsala län, se bilaga.

Detta beslut har fattats av styrelsen. I beslutet deltog landshövding Wikström jämte ledamöterna

I den slutliga handläggningen av detta ärende har ^{Jäms} deltagit länsrådet Henricsson, länsantikvarie Eklund, länsarkitekt Lundgren, länsassessor Gustafsson och förste antikvarie Karlsson, föredragande.

UAK
K/E RL

Jan-Erik Wikström

Jan Karlsson

Bilagor:

- Utdrag ur plankarta (bilaga 1)
- Plan över skyddsområdet (bilaga 2)
- Hur man överklagar (bilaga 3)

